

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İNGİLİZLERCE HİNDİSTAN'A GÖNDERİLEN TÜRK ESİRLERİ

Mustafa Kurtkan KAÇIRA*

Özet

Birinci Dünya Savaşı sadece cephede hayatını kaybeden askerlerle sınırlı kalmamıştır. Bunun yanında birçok asker ve sivil de esir düşmüş ve cephe gerisindeki esir kamplarında hayatlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Bu çalışma ile esir düşen Türk askerlerin Hindistan'daki İngiliz kamplarındaki akıbetleri araştırılmak istenmiştir. Çalışma ilerledikçe görülmüştür ki esirlerle ilgili meselelere Kızılay ve Kızılhaç gibi farklı örgütler yanında hükümetler de müdahil olmuşlardır. Bu çalışma ayrıca, hükümetlerin esirler konusundaki tavrını ve yaptıklarını ele almaya çalışacaktır. Çalışma içerisinde arşiv belgelerinden olduğu kadar telif eserlerden de faydalanılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Hindistan, Türk Esirleri, İngiltere

Abstract

TURKISH PRISONERS SENT TO INDIA BY THE BRITISH IN THE FIRST WORLD WAR

World War One was not only limited by soldiers who lost their lives in front. Also lots of soldiers and civilians were taken prisoners and had to maintain their lives in prison camps behind the front line. By this work we want to search the fate of Turkish war prisoners in British camps in India. During the progress of the study it was seen that different organizations like Red Crescent and Red Cross as well as governments took part in problems concerning the prisoners. The study will also try to approach the governments' attitudes and actions for the prisoners. Both archival documents and copyrighted works were used as sources for this article.

Key Words: World War One, India, Turkish War Prisoners, England (Britain)

---

* Okutman, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
e-mail: mkacira@hotmail.com.

Giriş

I. Dünya Savaşı'nda esir düşen Türkler, üzerinde az çalışılmış bir konudur. Bununla birlikte yaklaşık 200.000 kişinin İtilaf Devletlerince esir alındığı¹ düşünüldüğünde geniş bir kesimin bu uygulamadan etkilendiği görülebilir. Esirler meselesi savaş boyunca Osmanlı Devleti'nin Dışişleri ve Genel Kurmay Başkanlığı gibi kurumlarını ve Kızılay Derneği'ni meşgul etmiştir. Doğal olarak bu konu düşman taraflar arasında uluslararası bir mesele olmaktan da kurtulamamıştır.

Osmanlı Devleti'nin esir düşen vatandaşları ile Hariciye Nezareti ve Kızılay savaş boyunca ilgilenmiştir. Böylece Genel Kurmay arşivleri yanında bahsi geçen iki kurum içerisinde de birçok belge toplanmıştır. Bugüne kadar bunlar arasında en az başvuru alan Hariciye Nezareti belgeleridir.

Türk esirleri hakkında şimdiye kadar az ama önemli çalışmaların yapıldığını görüyoruz. Bunlardan bazıları genel olarak Türk esirlerinin yaşadıkları kamplar, sağlık durumları ve sayıları üzerinde durmaktadır. Birçok çalışmanın da Mütareke Dönemi'nde yaşanan sorunlar üzerine odaklandığı görülmektedir. Bunlar çoğunlukla Malta esirleri ile Anadolu'daki İngiliz esirleri ve Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan esir sorunlarını incelemektedir. Yine bazı çalışmalar da Mısır ve Filistin esir kamplarında tutulmuş kişiler ile Rusya tarafından esir alınan askerler üzerine odaklanmıştır. Hindistan'daki esir kampları hakkında bu türden tek bölgeyi ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Ele aldığımız konuya giriş olması açısından şunlardan bahsetmek yerinde olacaktır. I. Dünya Savaşı boyunca hem İtilaf Devletleri hem de İttifak Devletleri tarafından birçok sivil ve asker esir alınmış ve savaş boyunca tutsak edilmişlerdir. Ruslar tutukladıkları esirleri Rus hâkimiyetindeki bölgelere, Fransızlar Fransa'ya ve İngilizler de kendi hâkimiyetleri altındaki topraklara götürmüşlerdir. Bu kişiler bir birlerinden uzak ve değişik esir kamplarında tutulmuşlardır. Anavatanlarıyla temaslarını mektup ve kamplara gelen yabancı gazetelerden aldıkları haberler ile sağlamışlardır. İçlerinde esir kamplarında

¹ Cemalettin Taşkiran, **I. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri: Ana Ben Ölmedim**, 1. Baskı, İstanbul, Mas Matbaası, Eylül 2001, s. 48.

ölenler olmuş, ancak çoğunluğu bir şekilde yaşamını sürdürmüş ve savaştan sonra geri dönmüşlerdir. Götürüldükleri ülkelere yerleşenler de vardır.

Savaşın başlaması ile birlikte İngilizlere esir düşen ilk kişiler sivil olmuştur. Bunlar İngiltere’de yaşayan Osmanlı Devleti vatandaşlarıdır. Bu kişiler önce gözaltına alınmışlar ve bazı sosyal yasalara tabi tutulacakları kendilerine bildirilmiştir. Daha sonra aynı kişiler İngiltere’de kurulan esir kamplarında toplanmaya başlanmıştır. İngiliz hâkimiyetinde bulunan Hindistan’daki Türklerin başına da benzer şeylerin geldiği anlaşılmaktadır.

Çalışmanın iki bölümden oluşması düşünülmüştür. Bunlardan ilki Hindistan ve Burma’daki esir kampları ile esirlerin sağlık durumu, sayıları, yaşam şartları gibi konular hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. İkinci bölümde ise merkezden bu esirlerin durumlarını düzeltmek için yapılan yardımlar ve bunun için yapılan diplomatik temaslar ele alınacaktır.

Burada şunu belirtmek de yerinde olacaktır: Ele alınan dönemde Burma doğrudan İngiltere’nin Hindistan Genel Valiliği’ne bağlıdır.² Osmanlı arşiv belgelerinde de Burma’dan Hindistan’ın bir parçası olarak bahsedilmiştir. Bu çalışmada da Burma bir ülke ismi değil, bir bölge ismi olarak kullanılacaktır.

Çalışmada kullanılan belgeler, konunun farklı yönlerini aydınlatacak şekilde seçilmiştir. Böylece savaş boyunca sadece askerlerin değil, sivil görevlilerin yaşadıkları da incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, askerî kurumlar ile birlikte sivil kurumların çalışmaları ve Osmanlı Devleti ile yabancı devletlerin savaş esirleri konusundaki tutumu ele alınmıştır.

1. Hindistan’daki Türk Esir Kampları ve Esirlerin Durumu Hakkında Bazı Bilgiler

1.1. Esir Kampları

Burma ve Hindistan’ın değişik yerlerinde birçok kampın bulun-

² Burma tarihi hakkında Bkz. İsmail Hakkı Gürsoy, “Mynanmar”, **DİA.**, Cilt: 32, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2006, s. 253-254. Burma’nın İngiliz hâkimiyetine geçişi ile ilgili olarak Bkz. Sir A. Ward – G.P. Gooch (ed.), **The Cambridge History of British Foreign Policy (1783-1919)**, Cilt: III, Britain, Cambridge University Press, 1923, s. 193-196.

duğundan bahsetmiştik. Daha önce yapılan çalışmalarda bu kampların isimlerinin ve yerlerinin tespit edildiği görülmektedir. Bunları şu şekilde verebiliriz. Hindistan'dakiler: Rajputana'da Sumerpur Kampı; Bombay'da Ahmed Nagar ve Belgaum Kampı; Bellary şehrinde Bellary Kampı; Kalküta'da İstasyon Kampı, Kataphar ve Tongnung kampları. Burmadakiler: Thatmyo Kampı, Schwebo Nekahat Kampı, Rangoon Karantina Kampı.³

Hindistan'daki kampların ne zaman kuruldukları bilinmemektedir. Bombay başşehbenderi Basri de bunlar haricindeki Kopalpan'da tutuklu bulunmuştur.⁴ Burma'ya ise ilk Türk esirleri 1914 yılında getirilmiştir.⁵ 1917 yılında da adı geçen bütün kamplar Kızılhaç görevlileri tarafından ziyaret edilmiştir.⁶

Kampların, esirlerin savaş boyunca tutulmaları için kuruldukları bellidir. Bununla birlikte, iki tanesinin adından da anlaşılacağı gibi diğerlerinden farklı bir işlevi vardı. Bunlar Schwebo Nekahat Kampı ile Rangoon Karantina Kampı'dır. Bunlardan ilki nekahat döneminde ve hava değişimi almış hastalar için kurulmuştur. İkincisi ise kolera gibi salgın hastalık tehdidine karşı kullanılıyordu.⁷

Esir kampları binlerce kişinin yaşadığı yerlerdi. Genel olarak esirlerin barakaları ve kamp yöneticilerinin kullandığı binaları içeren çitle çevrili yapıları. Esirler için banyo ve yemekhaneler ile tuvaletler bulunuyordu. Bazılarında hastane ve cami vardı. Ailelerin yaşadığı kamplarda ev için gerekli mobilyalar bulunuyordu. Erler için yatakhaneler ve subaylar için ayrı binalar vardı.⁸ Kampların bulunduğu bölgeler farklı farklı olduğu için iklimler de değişiklik gösteriyordu. Mesela Himalaya Dağları eteklerinde kamplar bulunduğu gibi, Kalküta gibi tropikal iklime sahip yerlerde de kamplar vardı. Tropikal iklim esirlerin sağlık durumlarını olumsuz yönde etkiliyordu.

Bütün esir kamplarında yaşam bazı küçük farklar dışında aynıydı. Esirlere üç öğün yemek sağlanıyor, bazı kamplarda esirler kantin-

³ Taşkiran, a.g.e., s. 65.

⁴ BOA, HR.SYS, 2444/52

⁵ Taşkiran, a.g.e., s. 96.

⁶ A.e., s. 58.

⁷ A.e., s. 113-115.

⁸ A.e., s. 69 vd..

den alışveriş edebiliyorlardı. Bu kamplarda esirler banyo ve tuvalet ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlar, spor ve değişik oyunlar ile sosyalleşebiliyorlar ve bazı yabancı gazeteleri okuyabiliyorlardı. Giyim konusunda esir subaylara katı kurallar uygulanmıyordu. Esirlere bir miktar para, sigara ve sabun veriliyordu. Bazı kamplarda esirler izin almadan, bazılarında izin kâğıdı alarak kamptan giriş-çıkış yapabiliyorlardı. Yani sürekli kapalı kalmıyorlardı. Disiplinsizlikleri sebebi ile esirlere kısa süreli hapis gibi cezalar veriliyordu.⁹

1.2. Kamplarda Tutuklu Bulunan Türk Esirleri

İngilizlerin Hindistan ve Burma'da tuttıkları Osmanlı vatandaşlarının birçoğunu Gazze ve Irak cephelerinde esir düşen kişiler oluşturuyordu. İngilizler Irak cephesinde 7000, Gazze cephesinde 40.000 kişiyi esir almışlardı.¹⁰ Çoğunluğunu askerler oluşturmakla birlikte, içlerinde tehdit olarak görüldükleri için tutuklanmış sivil esirler de bulunuyordu.¹¹ Asker esirler arasında Osmanlı Devleti'nde görev yapan Almanlar da vardı. Bunlardan bazıları Ahmed Nagar Esir Kampı'nda tutuluyorlardı.

İngilizler kamplardaki Osmanlı esirlerine “tefrika siyaseti” uyguluyorlardı. Yani esirler etnik kökenlerine (Türk, Arap ... gibi) göre ayrılıyorlardı. Savaşın ilk yıllarında Hindistan'da bulunan başşehir Basri bu konuda şunları söylemektedir.

“Tebaa-i Osmaniye hakkında İngiltere Hükümeti bir tefrika siyaseti ittihaz eyledi. Türkler derhal üsera karargâhlarına sevk edildikleri halde Arap ve Mısri Hristiyan tebaa-i Osmaniye evvela serbest hallerini muhafaza eylediler.”¹²

1915 tarihli bir belgede bu siyasetten bahsedilerek İngilizlerin esirleri “...Türk, Kürt ve Arap olarak tefrik...” ettikleri, bundan

⁹ A.e., s. 65 vd.; Mahmut Akkor, **I. Dünya Savaşında Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 60 vd..

¹⁰ Bu esirlerin bir kısmı Mısır'a gönderilmiştir Bkz. Akkor, **a.g.e.**, s. 19,25; krş. Taşkıran, **a.g.e.**, s. 51. vd..

¹¹ Ali Özuyar, “Burma'daki Sivil Türk Esirleri”, **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 2008, s. 279-87 (http://www.fed.sakarya.edu.tr/arşiv/yayinlenmis_dergiler/2008_1/2008_1_22.pdf). [18.08.2016]

¹² BOA, HR.SYS., 2444/27

sonra ayrı yerlere götürüldükleri ve Araplara "...*hürmet gösterip...*" Türklere kötü davrandıkları belirtilmektedir.¹³

Bellary kampında esir tutulan Yarbay Hasan'ın raporunda bu uygulamanın nasıl başladığına dair bilgiler vardır. Yarbay'ın belirttiğine göre bir Türk subayın bir Arap ere tokat atmasından sonra kampta gruplaşmalar başlamıştır. İngilizler, esirler arasındaki ayrışma hakkında bilgi aldıktan sonra Osmanlı vatandaşlarını Thatmiyo Kampı'na, Kürt ve Arap etnik kökenine bağlı olanları Rapnonan'daki Sumerpur Kampı'na göndermişlerdir.¹⁴

Bunun dışında kamplardaki esirlerin yaşadıkları sorunlarla ilgili falza bir bilgi yoktur. Esirler, çoğunlukla iklimden, ailelerinden mesaj alamamaktan veya parasızlıktan yakınmışlardır. Belgelerde Osmanlı vatandaşlarına kötü davranıldığından bahsedilmekteyse de bunun ne şekilde olduğuna dair bir bilgi yoktur.¹⁵

Kamplarda çeşitli sebeplerden dolayı ölüm olayları da gerçekleşmiş ve bunların bazıları Osmanlı Devleti tarafından protesto edilmiştir.¹⁶ Örneğin Sumerpur Esir Kampı'nda 1915 yılında 16 kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁷ Thaymyo Esir Kampı'nda da 1917 yılında 4 kişi hastalık sebebi ile ölmüştür.¹⁸

2. Osmanlı Devleti'nin Esirler İçin Yaptığı Bazı Çalışmalar

2.1 Esirlerin Korunması İçin Yapılan Çalışmalar

Osmanlı makamları İngilizlerin eline esir düşmüş vatandaşlarına kötü muamele yapıldığına inanıyordu. Kötü muamelenin önüne geçmek için de iki görüş öne sürüldü. Bunlardan ilki İngilizlerin protesto edilmesi, ikincisi ise karşı tarafı korkutmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin elindeki İngiliz esirlere de aynı muamelenin yapılmasıydı.¹⁹

1916 tarihli bir belgeye göre ikinci görüş kabul edildi ve Osmanlı makamlarınca uygulamaya kondu. İngilizlerce, Amerika Devleti

¹³ BOA, HR.SYS., 2411/34

¹⁴ Yarbay Hasan'ın Raporunun sadeleştirilmiş şekli için Bkz. Taşkiran, **a.g.e.**, s. 72-92.

¹⁵ BOA, HR.SYS., 2411/34.

¹⁶ Bu konudan aşağıda bahsedilecektir.

¹⁷ Taşkiran, **a.g.e.**, s. 66.

¹⁸ **A.e.**, s. 107.

¹⁹ BOA, HR.SYS., 2411/34

aracılığı ile gönderilen yazıda Hindistan'taki Türk esirlere çok iyi davranıldığı, bunun Amerikan heyetince de onaylandığı belirtiliyor, bundan sonra bu durum bahane gösterilerek İngiliz esirlere kötü muamelede bulunulmasının yersiz olduğu söyleniyordu.²⁰ Aynı sene gönderilen diğer bir yazıda da İngilizler, Osmanlı Devleti'nin asılsız iddialara dayanarak İngiliz esirlere kötü muameleye devam ettiğinden şikâyet ediyordu.²¹

İngiliz makamları, Amerikan yetkililerin Türk esir kamplarını ziyaret ettiği gibi Osmanlı Devleti elindeki İngiliz esir kamplarını ziyaret etmesini istiyordu.²² Ancak anlaşıldığı kadarı ile Amerikalılara istenilen izin hiç bir zaman verilmedi. 1916 yılında Kızılhaç yetkililerince İngiliz esir kampları ziyaret edildi. 1917 yılında ise Hollandalı yetkililere kampları ziyaret için izin verildi. Bu ziyaretlerin gerçekleşip gerçekleşmediği bilinmemekle birlikte, İngilizlerce bundan önemli bir sonuç beklenmiyordu. İlk ziyaretin de son derece sınırlı ve önemsiz olduğu düşünülüyordu.²³

2.2 Esir Mektup ve Talepleri ile İlgili Çalışmalar

Osmanlı Devleti esirlerin bazı şahsî meseleleri ile de ilgileniyordu. Bunların arasında esirlerin anavatan ile yaptıkları yazışmalar ile resmî talepleri de geliyordu.

Aşağıda görüleceği gibi savaşın ilk yıllarında yazışmaların sağlanması için Kızılay Derneği görevlendirilmiştir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla Hariciye Nezareti de zaman zaman bu meseler ile ilgilenmeyi sürdürmüştür. 1915 yılında Hariciye Nezareti'ne gelen bir yazıda tahkikat müdürü Atıf Bey'in Hindistan'da tutuklu bulunduğu ve bir mektubunun Amasya'da bulunan babasına ulaştırılması isteniyordu.²⁴

1916 yılında ise Heinrich Gramberg Efendi isminde Alman kökenli bir Osmanlı subayının bir talebi Hariciye Nezareti'ne geldi. Heinrich Gramberg üsteğmen rütbesinde bir askerdi. Kendisinin belirttiğine göre; 1915 yılında Arap Yarımadası'nda görevli iken esir

²⁰ BOA, HR.SYS., 2189/4

²¹ BOA, HR.SYS., 2189/5

²² BOA, HR.SYS., 2189/5

²³ CAB, 24/27

²⁴ BOA, HR.SYS., 2250/36

edilmiş, Araplar bütün eşyalarını ve kıyafetlerini çalmıştı.²⁵ Gramberg kendisine rütbesine göre davranılmasını istiyor, ancak rütbesini kanıtlayamıyordu. Önce kamp yönetimine ardından da 1916 yılında Amerika Devleti'ne bu konuda yazı yazmış ve bu belgeler Osmanlı Devleti'ne ulaşmıştı. Osmanlı makamları da esir subayın rütbesi konusunda Amerika Devleti'nin bilgilendirilmesini uygun buluyordu.²⁶

2.3 Esir Değişimi Konusunda Yapılan Çalışmalar

Osmanlı Devleti'nin sadece Hindistan'daki esirlerin serbest bırakılması için bir çabası olup olmadığı bilinmiyor. Ancak savaş boyunca İngilizlerle esir değişimi konusunda görüşmeler yapıldı. Bu konudaki ilk talep 1915'in Kasım ayında İngilizlerden geldi. Amerikan hükümetinin de aracılık etmesi ile hangi esirlerin değiştirileceğine karar verildi. Ancak ayrıntılar üzerinde uzlaşamadığından bir anlaşma gerçekleşmedi. Daha sonra İngilizlerce yapılan başka talepler olsa da bunlardan sonuç alınamadı.²⁷

İlk kez 1917 yılında yapılan Bern Anlaşması ile sınırlı da olsa bir esir değişimi gerçekleşti. Genel bir esir değişimi ise savaşın sonuna kadar gerçekleşmedi.²⁸ Hindistan ve Burma'da 1918 yılında başlayan serbest bırakma süreci 1922 yılında kadar sürdü.²⁹ Ancak esirlerin bir kısmı önce Mısır, Malta ve Kıbrıs gibi diğer kamplara götürüldüler.³⁰

2.4 Kızılay Derneği Aracılığı ile Yapılan Diğer Çalışmalar

Kızılay Derneği savaşın ilk yıllarında esirlere yardım yapmak için gönüllü olsa da hükümet derneğe bu konuda çalışması için izin vermedi. 1915 yılında ise derneğe Türkiye'deki yabancı esirler hak-

²⁵ BOA, HR.SYS., 2198/18

²⁶ Aynı belge

²⁷ CAB, 24/27

²⁸ Mondros'ta gerçekleşen görüşmelerde İngilizler, Türk esirleri serbest bırakmaya yanaşmamış ancak İngiliz esirlerin iadesini talep etmişlerdir. Rauf Orbay ise Bern Anlaşması'nı ileri sürerek esirlerin iade edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine esirlerin bir kısmının serbest bırakılmasını içeren 22. madde meydana getirilmiştir. Bkz. Selçuk Ural, "Mütareke Döneminde İngilizlerin Elindeki Türk Esirleri ve Ortaya Çıkan Sorunlar", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s 188 (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10130.pdf>). [18.08.2016]

²⁹ Akkor, a.g.t., s. 199-201

³⁰ Ahmet Alintaş, *Belgelerle Millî Mücadele Döneminde Esirler*, Ankara, Anekdot Yayınları, 2008, s. 26.

kinda rapor hazırlama görevi verildi. Aynı sene dernek bünyesinde üsera komisyonu kuruldu.³¹

Üsera komisyonuna verilen görevlerden biri esirler ve aileleri arasında iletişimi sağlamaktı.³² Bu yönde çalışan dernek savaş boyunca para, mektup ve kitap içeren 49.000 adet paket yolladı.³³ Esirlerden gelen mektuplar da dernekçe kabul edildi.³⁴

Kızılay Derneği'nden esirlere yapılan kötü muameleleri protesto etmesi de isteniyordu. 1915 yılında Enver Paşa bizzat Burma'ya gönderilen esirlere yapılan kötü muamelelerin kınanmasını dernekten istedi. Dernek, 1916 yılında Amerika Birleşik Devleti aracılığı ile İngilizlere İbrahim Şevket Efendi isminde bir albaya yapılan kötü muameleden dolayı kendilerinden şikayetçi olduğunu bildiren bir yazı yolluyordu.³⁵

Kızılay Derneği savaş boyunca esirlere başka yardımlarda da bulundu. Hindistan, Çin ve Mısır'da esir tutulan askerler için okul yaptı ve buralara kitap yolladı.³⁶

Sonuç

Savaş boyunca asker, sivil birçok kişinin yaşadığı esaret, savaş olgusunun sıradan olaylarından biri olarak değerlendirilebilir. Savaşlarda ölüm-kalım ne kadar doğalsa, esir düşmek ve esir almak da o kadar doğaldır. Bununla birlikte, I. Dünya Savaşı'nda görüldüğü gibi sayıları yüz binleri geçen esirler hem devletler hem de vatandaşlar için bir sorun oluyordu. Tabii ki esirler de evlerinden çok uzakta bir çok sıkıntı yaşıyorlardı.

I. Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti hem esir aldı hem de esir verdi. İngilizlerin eline esir düşen sivil ve askerler çoğunlukla

³¹ Mesut Çapa, **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Ankara, Pulat Matbaası, 2009, s.110.

³² Mustafa Arıkan "Birinci Cihan Harbi Türk Esir Mektuplarında Duygu ve Düşünceler", **Osmanlı Araştırmaları**, Cilt: XI, İstanbul, Enderun Kitapevi, 1991, s. 35.

³³ Çapa, **a.g.e.**, s. 110.

³⁴ Esir mektupları hakkında Bkz. Arıkan "a.g.m."

³⁵ Albay Şevket İbrahim Efendi, 1914 yılında Arap Yarımadası'nda görev yaparken esir düşmüş ve buradan Hindistan'a götürülmüş bir askerdi. İngilizlerin belirttiğine göre kendisine önce Amerikan hastanesinde bakılmış, oradan bir hastane gemisi ile Hindistan'a götürülmüş, tedavisine burada devam edilmişti. Ancak yarası iyileştirilememiş ve hayatını kaybetmişti Bkz. **BOA**, HR.SYS. 2261.

³⁶ Çapa, **a.g.e.**, s. 111.

Mısır gibi yakın ve Hindistan gibi uzak kamplarda tutuluyorlardı. Bu kişiler değişik etnik kökenden olabilmekte ve içlerinde Osmanlı Ordusu'nda görev yapmış yabancı askerler de bulunabilmekteydi.

Hindistan ve Burma'ya götürülen Türk esirler belli bir serbestliğe sahipti. Bunların yaşam şartları da Mısır'dakilere göre daha iyiydi. Bunda, Güney Asya'nın savaş bölgesinden uzak oluşu etkili olmuş olmalıdır. Bunun yanında Osmanlı Devleti de İngilizlere, esirlere iyi şartlar sağlamaları konusunda baskı yapıyordu. Bu baskının da etkili olduğu ve Osmanlı Devleti'nin savaş boyunca esirler konusunda bir adım önde olduğu söylenebilir.

Osmanlı Devletini rahatsız eden meselelerden biri İngilizlerin tefrika siyasetiydi. Buna göre esirler etnik kökenlerine göre ayrı kamplara yerleştiriliyordu. İngilizlerin bu siyasete düzeni sağlamak için başvurduğu söylenebilir. İlginç olan bir şey ise; esirlerin bazılarının kendilerini Osmanlı değil de etnik kökenlerine göre tanımlamasıdır.

Merkezden Türk esirler için yardımlar yapıldı. Bu konuda Kızılay'ın çalışmaları dikkate değerdir. Bu dernek, esirler ile haberleşmeyi sağladığı gibi onlara maddî yardımlarda da bulunuyordu. Esirlere yapılan kötü muamelenin protesto edilmesi de Kızılay'dan bekleniyordu ve dernek bu görevi de yerine getirmiştir. Böylece Kızılay savaş boyunca esirler için önemli hizmetleri yerine getirmiş oluyordu.

Esir değişimi de savaş şartlarının önemli meselelerinden biriydi. Bu konuda ilk adım İngilizlerce atıldı. Her ne kadar iki taraf bu konuda uzlaştıysa da değişimin nasıl yapılacağı karara bağlanamadığından 1917 yılına kadar her hangi bir sonuç alınamadı. Bu tarihte de kısmî değişim oldu. Böylece küçük sorunlar yüzünden bir kısım tutsakların esaret hayatı uzamış oldu. Savaş sonunda ise esirler serbest bırakıldı. Ancak bu da birkaç yıllık bir süreye yayıldı.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

BOA, HR.SYS., 2198/18

BOA, HR.SYS., 2411/34

BOA, HR.SYS., 2189/4

BOA, HR.SYS., 2189/5

BOA, HR.SYS., 2444/27

BOA, HR.SYS., 2444/52

İngiliz Ulusal Arşivi(National Archive):

CAB, 24/27

2. Telif Eserler

Altıntaş, Ahmet: **Belgelerle Millî Mücadele Döneminde Esirler**, Ankara, Anekdot Yayınları, 2008.

Taşkıran, Cemalettin: **I. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri: Ana Ben Ölmedim**, 1. Baskı, İstanbul, Mas Matbaası, 2001.

Çapa, Mesut: **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Ankara, Pulat Matbaası, 2009.

Sir A Ward – G.P. Gooch (ed.), **The Cambridge History of British Foreign Policy (1783-1919)**, Cilt: III, Britain, Cambridge University Press, 1923.

3. Makaleler

Özuyar, Ali: “Burma’daki Sivil Türk Esirleri”, **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 2008, s. 279-287. (http://www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2008_1/2008_1_22.pdf). [18.08.2016]

Arıkan, Mustafa: “Birinci Cihan Harbi Türk Esir Mektuplarında Duygu ve Düşünceler”, **Osmanlı Araştırmaları**, Cilt: XI, İstanbul, Enderun Kitapevi, 1991, s. 35-48

Ural, Selçuk: “Mütareke Döneminde İngilizlerin Elindeki Türk

Esirleri ve Ortaya Çıkan Sorunlar”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatük Yolu Dergisi**, Sayı: 37-38, Mayıs Kasım 2006, s. 187-210. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10130.pdf>) [18.08.2016]

4. Tezler

Akkor, Mahmut: **I. Dünya Savaşında Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

5. Ansiklopedi Maddeleri

Göksoy, İsmail Hakkı: “Mynanmar”, **DİA.**, Cilt: 32, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2006, s. 253-254.